

1940 Da krigen kom til Hosetgrenda

Den 9. april 1940 er Inga Eline Leikvoll på besøk hos onkel Anders i Lånke. Hun er en av disse ungdommene som med stor nysgjerrighet registrerer noen mørke fly som flyr over Værnes og forsvinner vestover mot Trondheim. Lite ante hun at Norge der og da ble angrepet av en fremmed makt. Hjemgården lå beskyttet, mest litt fra omverden levde de der inne på Hoset innunder Stråtesfjellet. Inga Eline (16), Ingeborg (14), Erling (12) og Torstein (9) på Hoset var som andre ungdommer, puslet med sitt og gledet seg til snøen skulle forsvinne, slik at de kunne få gå i "lavsko", dette vårslippet som gir samme glede som for kyrne som slippes ut første gangen etter en lang vinter på båsen. Ja, husker vi ikke alle denne herlige følelsen av å slippe å gå i støvler eller beksømsko. Men våren lot dette året vente på seg, snøen lå tykk og ruvende - mest litt tungsinn fikk utfolde seg. Vårslippet lot vente på seg. Til og med hestehovens gule teppe uteble i grøftene. Det var som om naturen ga et negativt varsel. De voksne gikk og mumlet seg imellom, det smittet over på ungene. Men tenåringsene i Hosetgrenda skjønnte mer enn de voksne trodde. I lufta så de stadig mørke fly som trolig var på vei til eller fra Værnes. De hørte rykter om stor aktivitet på flyplassen. Folk ble anmodet fra noe som het Sentralkomiteen om å ta seg jobb for tyskerne på Værnes, merkelig. Den tyske sendemannen Curt Bräuer hadde allerede den 9. april presenterte sitt ultimatum om full underkastelse. Kongen og regjeringen var visstnok på vei nordover. Det hele var så forvirrende, så uvirkelig. Var Norge i krig? Hadde vi kapitulert? Det var da så fredelig på Hoset. Dagene gikk og de så ikke noe til okkupanten. Men det lille bygdesamfunnet skulle snart bli innhentet. Unge barnesinn skulle bli belastet, en innprenting av psykisk spenning og smerte som skulle prege dem resten av livet. "Det snakkes ikke så meget om det, men det sitter der", sier Torstein Leikvoll til meg en maidag i 2013.

*Fra en mimrestund med de tre Leikvoll-søsknene, torsdag den 2. mai 2013
F.v: Jon Einar Moum, Inga Eline Moum (f. Leikvoll), Ingeborg Tordis Kvål (f. Leikvoll), Torstein Leikvoll og Erling Arnfinn Kvål*

Nå vi nå sitter med fasiten, vet vi at det gikk mange dager før okkupasjonen gjorde sin virkning i "dalstrøkene innafor". Tyskerne prioriterte de større byene, havner og flyplasser. Deres omgåelse med innlandet tyder på at de visste ganske meget om potensiell motstand,

eller mangel på så dann. At de i det hele tatt kom til Ytteråsen så tidlig som ti dager etter overfallet av landet, skyldes deres forhold til beleiringen av Ingstadkleven fort (Hegra festning). Og det var nok ikke tyskere, men trolig østerrikere fra 138 Bergregiment, under innledende ledelse av oberst Weiss. Selve operasjonen på Ytteråsen ble nok ikke ledet av offiserer, men ett eller to lavere befal, som igjen viser forventet motstand. Om det var tyskere eller østerrikere synes for mange uvesentlig, men det er det ikke, spesielt når en skal ta for seg drepte.

Slaget/kampene om Hegra festning begynte mandag den 15. april. Det hevdes blant annet i Stjørdalsboka, bind IV, at det var i betydelig grad tap av tyske soldater. Dette er vel litt unyansert, da det trolig ikke var tyskere tilstede på den tiden, men østerrikere, sekundært at ordet *tap* her ikke differensierer døde, sårede og savnede. Dessverre vil altfor mange definere ordet *tap* (casualties) som døde, men slik er det ikke. I ulike bøker kan en lese om at det ble drept fra 260 til omkring 20 tyskere. Disse tallene er ren fantasi og bør tones ned. Det var trolig ikke tyskere med så tidlig. Jeg kan ikke se at okkupasanten hadde mer enn tre døde som følge av hendelsene tilknyttet Hegra festning fra 15. april til 5. mai. Og de var østerrikere.

Den 20. april kommer så krigen til Hoset og Ytteråsen, i den forstand at nå organiseres det kurreruter fra Hoset til festningen. En påbegynte en forsyningslinje. Både nordmennene på festningen og angriperne skjønnte at det kritiske og avgjørende momentet i hele beleiringen ville være mulighet for tilførsel av mat. Allerede den 16. april hadde løytnant Aksel Næss vært nordover og hentet både mat og ammunisjon. Dette ble fraktet via Langstein og Okkelberg, til Elvran - hvor det ble omlastet til hester som brakte forsyningen til Hoset. I Lånke gjorde Aksel Næss en avtale med Lånke Handelsforening om levering av parafin og 100 brød pr. dag. Major Holtermann hadde etablert en forsyningstropp på 23 mann, som i form av patruljer på tre til fem mann skulle bære forsyningene fra Hoset til festningen.

Bygdefolket tok etter hvert et initiativ til å opprette et depot. Etter avtale med Paul, Peder og Sverre Moum på Hoset ble det bestemt å opprette et depot i seterhusene på Geilvollen overfor Hosetgrenda. Bakeriene på Stjørdal ble kontaktet og gjennom kjøpmann Jon Aas i Elvran ble det inngått en avtale om levering av over 200 brød pr. dag. En bør også her nevnes at de lokale kvinnene på Ytteråsen nok bidro med baking, klær og andre nødvendigheter. Rakel Moum er nevnt som en som tok seg spesielt av skipatruljene som fraktet alt dette inn til festningen. Uten henne og de øvrige oppsitterne i Hosetgrenda ville ikke disse konvoiene med mat ha klart turen. Jan Hoås skriver så utmerket i sin Lånkebok (2011) om disse patruljene

To vakre tenåringsjenter i 1940 som opplevde dramatikken, f. v søstrene Inga Eline Leikvoll, g. Moum og Ingeborg Tordis Leikvoll, g. Kvål

Gotaas

innover til festningen, hvor han spesielt tar for seg turen natt til 26 april. Da ble de satt under kraftig ild ved Flaksjøen, og Siem, Wenås og Gotaas ble tatt til fange av en patrulje under ledelse av Oberjäger Rieger. Kolbjørn Mære (1917-1996) fra Skatval kom i nærkamp om kvelden den 25. april hvor han selv ble såret, senere funnet så vidt i live. Kolbjørn Mære fremstilles som den som tok livet av en østerriker i nevnte trefning. Soldaten dukket opp kun 30 meter unna, og Mære ville skyte, men våpenet klikket. Dette registrerte soldaten som hivde seg ned bak en åsrygg, hvorfra han løsnet flere skudd mot Mære. Disse traff ikke sitt mål. Og da soldaten forsøkte å nå et tre for å ta ytterligere dekning, hadde Mære tatt nytt ladegrep, og drepte østerrikeren med første skudd. Soldaten som ble drept, var den 23-årige Johann Finz, født i Vordernbergerstrasse 50 i Leoben i Østerrike den 5. februar 1917. Han var en Gefreiter (korporal) som tilhørte 3/Geb Jag Regt 138, og var en av de tre dokumenterte fra okkupasntmakten som falt under slaget om Hegra festning.

Kolbjørn Mære

Johann Finz gravstein

Kort tid etterpå dukket en ny soldat opp som skjøt Mære i kneet, slik at foten brakk. Så skadet som Mære var nå, valgte han å kaste fra seg våpenet og gi opp kampen. I henhold til "*Okkupasjonsår i Stjørdalsbygdene, bind I*" heter det seg at fienden tok med de tre fangene, men lot Kolbjørn Mære bli liggende igjen i snøen. Dette synes underlig, og kan tyde på at østerrikerne aldri registrerte at det var Mære som drepte en av deres egne kamerater. På den annen side: hvem andre skulle ha gjort det? Merkelig episode. Jeg hadde litt vanskeligheter med å tro på dette sluttresultatet. For enhver ville trolig ha tatt hevn dersom deres kamerat ble skutt ved siden av deg, og du visste hvem som hadde gjort det? Men etter å ha snakket med dattera Margrete Mære Husby, falt logikken på plass. Det heter seg fra faren og gjennom tradisjonsfortellingen i familien, at Kolbjørn Mære spilte død. Østerrikerne kom bort til ham, veltet den "livløse kroppen" rundt, slo ham i hodet så blodet sprutet og beviselig fant ham død. En stor prestasjon i grusom smerte for Mære. Vi konkluderer derfor med at Mære gjennom dette klarte å lure til seg livet, utrolig nok - selv om enkelte kan stille et lite spørsmålstegn ved episoden (?). I og med at han var "død", lot de ham ligge. De tre nordmennene som ble tatt til fange, ble først tatt med til Lindgaardhytta, hvor de observerer at den drepte soldaten ble pakket inn i seilduk. Forøvrig hevdes det at okkupasnten brente sju hytter i Flaksjøområdet, for å hindre ly og losji for norske patruljer til og fra festningen. Hva gjelder østerrikeren som Mære drepte, tilkjennegir de skriftlige kilder jeg har forholdt meg til at episoden fant sted sent den 25. april om kvelden (mest natt til den 26). Under innholdsfortegnelsen i arkivet fra Havstein står også den 25 som dødsdato, men på gravsteinen står det da vitterlig den 29! Kan sistnevnte være en forveksling med datoen for begravelsen (seremonien)?

Etter denne natta satte fienden inn ekstra styrker og avskar totalt forsyningslinjene til festningen. Torstein Leikvoll forteller at han var i lag med broren Erling borte ved gårdssaga den fredagen. Fra der kunne de se både en norsk forsyningspatrulje på flukt, og at det samlet seg mange soldater langs vegen i Ytteråsen. Krigen var plutselig kommet så mye nærmere. Nå var de midt i skuddlinjen. Ganske så skremmende for et par unger. "Slikt sitter ganske så fast på netthinnen i dag", sier Torstein.

Dagen derpå, lørdag den 27. april, kom det oppover enda flere soldater med høyere befalingsmenn. Herrefolket hadde fått nok. Nå skulle det ryddes opp. Først ble det iverksatt husransakelse hos Klara og Peder Leikvoll på Vestre Hoset. Deretter var det Peder og Sverre Moum sin tur. Det ble selvsagt funnet mat og ammunisjon i seterhuset (depoet), og dermed kom arrestasjonene. Peder Moum, Sverre Moum, Magne Moum og Sigurd Øfsti ble tatt og havnet i forhør på Værnes, senere i Trondheim. Spenningen var nok på bristepunktet for noen og enhver. Folket på Ytteråsen var engstelige. Fingeren var nervøs og urolig på avtrekkeren hos de unge soldatene fra Østerrike.

Søndagen fortsatt husundersøkelser, hvorpå det ble funnet gamle militærfrakker fra første verdenskrig, samt ammunisjon for Krag-Jørgensen gevær. Den 75-årige Peder Moum, far til Rakel - som kunne litt engelsk, uten at det kanskje hjalp så meget, tok nå til motmæle. Spenningen økte ytterligere. Rakel på Østre Hoset var alene hjemme etter at de hadde arrestert brødrene hennes. Den 14-årige Ingeborg Leikvoll dro bortover til Rakel, som ikke ville være alene påfølgende natt. Da de våknet den mandagsmorgen 29. april, var huset omringet av soldater, og de hadde tent på seterhuset på Geilvollen. Gråtende konstaterte Rakel nådegavens frekkhet da noen av soldatene kom inn og forlangte varm mat. Den dagen kunne det blitt ytterligere varmt på Hoset, da soldatene truet med å tenne på alle husene. At noen av soldatene hadde mistet en kamerat ved Flaksjøen, drept av en nordmann - som de attpåtil trodde var fra Ytteråsen - hadde nok forsterket tanken om represalier hos enkelte. Men en kombinasjon av Peder Moums overtalelsesstrategi og østerrikeres jerndisiplin reddet situasjonen. Spenningen var på bristepunktet. Peder Leikvoll hadde vært på Østre Hoset og sett etter sin kone Klara og dattera Ingeborg. Da han la på vei tilbake til Vestre Hoset la han merke til at dattera Ingeborg kom løpende etter ham for å ta ham igjen. Det var ikke unaturlig. Men bak kom det en soldat med geværet i skytestilling. Peder iakttok soldatens nervøse holdning, og var redd for at han

skulle trekke av. Han fikk derfor ropt til Ingeborg om ikke å løpe, ikke provosere frem noe mistenkelig. Heldigvis roet situasjonen seg.

Ransakelsen av huset på Hoset

Da østerrikerne iverksatte ransakelsen, var det kun ett befall som gikk inn på Hoset. De andre soldatene stod utenfor. Torstein husker det som om det var i går, at dette lavere befalelet flirte så godt mens han satt inne på kjøkkenet og lette i en bok for å finne de rette ordene for å forklare at "*dine brødre kommer hjem i morgen*". Denne offiseren tok seg også opp på loftet. På veien ned igjen kom geværpipa hans borti bunaden til Inga Eline, slik at den fulgte med ned. Men uten at offiseren merket noe, klarte Klara å hekte bunaden av da han var på vei forbi henne i trappa.

For øvrig fant Rakel Moum det de trodde var en "medaljong" etter fienden, men som er en knapp som bærer symbolet som svenske frivillige benyttet i Finland i vinterkrigen mot Russland (30. november 1939 - 13. mars 1940). Symbolet indikerer tydelig "broderskap", som vi kjenner fra tilsvarende design. Rakel fant knappen på golvet etter at karene fra forsyningstroppen hadde dradd tilbake til Hegra festning med varer. Troppen hadde da hvilt ut og fått seg mat hos Rakel. De lå utover kjøkkengolvet mens de tørket klærne sine ved ovnen. En av karene må ha mistet knappen. Var det en som hadde vært med i vinterkrigen?

Rakel Moum på Hoset

Leikvollsøsknene forteller at de husker ett navn ganske så godt fra besøket av okkupanten. Det hadde seg nemlig slik at en av soldatene var temmelig dårlig til å gå på ski, slik at kameratene mobbet ham med bemerkninger, og da benyttet de hans fornavn, noe som var meget uvanlig generelt på den tiden. De ropte: "*Joseph*".

Dette med skiferdigheter er et interessant poeng. Dagen før, altså lørdag den 27. april, holdt Torstein Leikvoll (9) på å hoppe på ski, og rente utfor forbi der "tyskerne" stod. Dette var en form for "show off", som vi kjenner fra andre episoder, hvor ungene bidro på et vis med sin del av en psykisk krigføring. De visste de var bedre enn fienden til å stå på ski, og lot seg nå hovere litt midt foran okkupanten. For Torstein gikk det bra to ganger, men tredje gangen var han kanskje litt overmodig, farten for stor, ene skia skar ut og han rente midt over skiene til en soldat. Soldaten likte det meget dårlig og ville nok reagere, men hans disiplin tok ham inn igjen før noe alvorlig skjedde. En ubetydelig episode isolert sett og for ettertiden, men der og da var det en "krigshandling", hvor et skjørt barnesinn ble merket for livet.